В Орчика нема багато друзів, у нього є лише один друг — сліпий Сень. Та й хіба можна мати багато друзів? Скажімо, вісім чи десять? Одному розповіси свою таємницю, потім другому, третьому... Аж поки всі довідаються! І таємниця тоді ніяка вже не таємниця, а ти ніякий не друг своїм друзям, а плетун, базіка.

А сліпий Сень — це друг! Слухає завжди пильно, а по обличчю світло стримуваної усмішки мигає. Обличчя в Сеня біле, беззахисне, а коли йде вулицею, то на обличчі такий вираз, і гіби наражається тим обличчям на все. І тримається так, наче ось-ось об саме повітря вдариться, і руки — ніби на землі розпластається, то заздалегідь приготувався.

Ще колись, малим, Сень трохи бачив, а потім зовсім осліп. Іноді розпитує в Орчика:

— Ну, який же я, розкажи!

— Рудий,— береться розказувати Орчик.— У селі рудих і гемає, тільки ти один. Губи повні — як вишні, щоки — як пам-і іушки, а вуха здорові, як у кажана... Ну, такий, як усі.

Сеня оте найбільше тішить — такий, як усі.

Коли батько привів на подвір'я щеня, Сень поволеньки обмацав його — і пальцями запам'ятав, який у них цуцик Коли корова отелилася, Сень і теля обмацав, щоб знати його. У Сеня така вже звичка — неодмінно все обмацувати. Чи то буханець хліба, чи то книжку. Буває, не тільки обмацає, а й до щоки притулить. Так він із квітками знайомиться і весною, і літом. Уже, здається, добре знає кожну квітку, а натрапить на свіжу — і знову-таки до лиця прикладає.

Сень не любить сидіти вдома. По селу сам ходить, навіть людей упізнає. Кілька разів брав його батько і в поїздку з собою — якось

одвозили буряки на залізницю, а то в сусіднє село до млина їздили. Залізницю Сень запам'ятав по тому, як паровоз свистить, як вагони стугонять, а млин — по гуркоту жорен.

Не кожне з дітей, навіть у селі, знає, що то за пташки й літають довкола них. А Сень іде вулицею, прислухається й каже:

— О, сиворакша співає!

— Де вона, де?— допитуються в нього й озираються по боках.

— Он там!—каже Сень і показує на дерево, звідки лине спів.

Дивляться — й справді сидить там птаха, щебече. Тільки хто ж знає, що то сиворакша? Один лише Сень, бо колись йому батько розказав про ті пташині голоси, от і запам'ятав. А інші діти лише горобців і ворон знають. Та ще соловейка — і то лише тоді, коли співає, а коли мовчки сидить на гілці, ніхто й не признає в ньому солов'я.

— Он коноплянка обзивається,—каже Сень.

— Удода чуєте? — питає.

— Сова пролетіла,— уважно прислухається Сень.

— Либонь, ласка в картоплі пробігла,— знову насторожується.

— О-о, кріт землю риє,— зводить брови Сень.

І справді — коноплянка обзивається, на яку чомусь, окрім Сеня, ніхто не звернув уваги; удод важко ухнув раз і вдруге, ніби налякати хоче когось; сова прошелепала в повітрі, війнувши навколо себе ляком; ласка

в городі тінню ковзнула; глянули на грядку, а там земля горбиться, той горбочок витягується-витягується, бо його кріт розмотує.

Отакий Сень!

Орчик до нього заходить часто. І варто лише поріг переступити, як Сень зразу ж кричить назустріч:

— Орчик навідався, здрастуй!

— І як ти вгадуєш? — завжди дивується Орчик.

— Дивак ти! — сміється Сень.— Вгадую, бо ти трохи клишоногий, ходиш примітно.

— Який же я клишоногий? — наче аж сердиться Орчик.

— Не віриш? А чи я брешу тобі коли? — регоче Сень.— Хіба я збрехав, що це ти прийшов?

— Добре,— заспокоюється Орчик—Ходімо до річки...

Вони часто ходять удвох—у поле, до лісу, по сільській околиці. Іноді Орчик водить свого товариша в кіно, Сень слухає уважно, не передихне. І до школи його пускають часом, на уроки. В класі Сень теж сидить так, наче й немає тут. Учителі навіть за приклад ставлять, кажуть, що був би з нього найзраз-ковіший учень.

І ось вони йдуть до річки. Є в Сеня грушева палиця, якою обмацує дорогу. Коли попід тином іде, то по тину постукує, коли між деревцями — кожен стовбурець палицею намацує. А зараз, ідучи поруч із Орчиком, злегка по бур'янах костуром проводить, щоб у рів не впасти.

Розказує Орчикові по дорозі:

— Оце ми біля Гарбузової хати йдемо...

— Ніби я не знаю! — знизує плечима Орчик

— З Гарбузової хати,— незворушно провадить Сень,— завжди кислим сиром тягне. Вони свіже молоко не п'ють, а сир віддушують, щоб на базар занести.

А трохи далі:

— О, це ж Кононець на велосипеді іде... Чуєш, як у нього ланцюжок деренчить, а в каретці порипує так, ніби посвистує.— І кричить назустріч велосипедистові:— Здоров, Кононець! Куди ти рипиш?

Губатий Кононець, їхній сільський листоноша, відказує.-

— Риплю на пошту, а потім рипітиму з пошти.

— Мені пишуть?

— Пишуть, тільки листи забувають відправляти.

— Ну ти нагадуй!

Далі йдуть. Сень знову за своє:

— А тут Германець живе, бо гуси заґелґали, закричали так, наче ми не люди, а вовки... Тут школа... Зайдемо? Уроки вже скінчились, та нічого.

У школі Сеневе лице застигає, насторожується. Насторожуються губи, ніби ось-ось мають щось покуштувати, або ж покуштували, а тепер іще втішаються вдоволенням. Сень випинає груди вперед, ступає повільніше й зовсім невпевнено. Зрештою, зупиняється під стіною в коридорі й прислухається. Ніде ні шереху, ні звуку.

— Ходімо у твій клас,— каже Сень.

У класі сідає за парту і, поклавши перед собою руки, підводить голову рівно й високо. Про що думає? Орчикові починає здаватися, що товариш вловлює те, що тільки йому одному й властиво вловлювати, а тому раптово проймається особливо дружнім і добрим почуттям. Хочеться підійти й погладити йому руку, проте Орчик стримується чогось.

— А що таке географія? — озивається Сень.— Ви її тут вивчаєте?

— Тут... Я вже тобі розповідав.

— Це все про чужі країни? І про чужих людей?.. Про тварин, птахів? А як же це так — люди і птахи разом?

— Люди, птахи, копалини, промисловість...

— І як це все можна змішати докупи? Як на мене, то я окремо вивчав би всіх чужих людей, окремо — птахів усяких, як вони

співають, окремо — ліси.. А скажи, по інших країнах такі самі лелеки, як у нас?

— Мабуть, такі, тільки звуться по-іншому.

— Як це по-іншому, коли лелека і є лелека?

— Ну, по-їхньому.

— А зозулі в них є? Що роки лічать? "Зозуле, зозуле, скільки мені жити?" А вона: "Ку-ку! Ку-ку!"

— Мабуть, нема,— зітхає Орчик— Де їм таких зозуль мати, як у нас. Одного разу прилетіла на нашу леваду вранці, аж до полудня кукала. Це ж стільки років обіцяла!

— Зате в нас носорогів нема,— каже Сень.

— А навіщо нам носороги?—дивується Орчик. — Що б ми з ними робили? Ще чого!..

— А хай! — безпечно править своєї Сень.— Вони б нам нічого не робили, і ми їм нічого.

— Гм...— дивується Орчик — Ну, ходімо вже.

Йдуть до річки. Орчик вибирає, де мілкіше, і вони купаються. Сень забродить у воду поволеньки, боячись підняти високо ноги, а руки тримає так, наче ось-ось упаде. Орчик біжить хутко, підстрибує, навколо нього летять бризки — йому ця річка не страшна, перепливав од берега до берега не раз, хоч і широка. Пірнає, пливе наввимашки, знову пірнає, розплющуючи під водою очі й намагаючись побачити бодай одну рибу. Проте не бачить нічого, а тільки підсліпувате каламутне течиво, в якому блідо розсіяно сонячне світло. Далі набирає в себе повітря, лягає на спину — так пливе на хвилях; і коли вуха занурюються, то в них народжується дратівливий біль од гуркоту далекого моторного човна.

Потім повертається до Сеня. Той лежить на піску й дивиться в небо. Орчик підсідає до нього і, сміючись, береться щось розповідати, проте Сень не озивається. Орчик і собі лягає горілиць — перед ним одкривається чиста блакить, і така вона легка й бездонна, що, здається,

в душі твоєї ось-ось виростуть крила, й вона птахою полине у височінь. Сяє небо, велике й дивне, і таке воно усміхнене, ніби теж здатне радіти, як і людина, ніби й воно може бути щасливим.

Раптом Орчика пронизує проста й страшна у своїй простоті думка, що Сень нічого цього не бачить. Отак лежить горілиць, а в очах пустка, морок.

— Про що думаєш? — не витримує мовчання й нахиляється над Сенем, а в того обличчя — біле й незворушне, ніби поле, на яке не впала жодна зернина.

Сень мовчить, лише повіки ледь-ледь здригаються.

— Ну, що? — наполягає Орчик

Хоч би всміхнувся Сень, ні. Наче ніхто до нього не звертається. Чи не чує? І Орчика охоплює відчай. Він бере Сеня за плечі і, дивлячись пильно в його якесь неживе обличчя, кричить:

— Обізвися! Чого мовчиш? Сеню! Що з тобою?— Й справді здається, що з Сенем зараз відбувається щось дуже важливе, щось страшне, і він має пробудити його, вирятувати.— Обізвися, чуєш!

Зненацька Сень підхоплюється, боре Орчика і, лежачи на його грудях, сміється голосно й переможно. В нього такий щасливий та безтурботний вигляд, радість така бурхлива й невимовно щира, що Орчик несподівано ображається. Ображається неспогадано для самого себе і, чуючи, як у голосі бринять сльози, береться випручуватись:

— Пусти, Сеню, пусти! Не в'язни, пусти...

А Сень — у захопленні від отих недавніх Орчикових переживань, од тієї гіркоти й болю, з якими звертався до нього товариш,— не може вгамуватися, не відпускає Орчика.

—Ну, пусти,— зовсім жалібним голосом просить Орчик, який почувається обманутим у чомусь доброму й гарному — Пусти...

Сльози самі котяться з його очей. Хоче стримати їх, а вони біжать і біжать. Сень, почувши схлипування, завмирає на мить, обличчя міниться, на ньому застигає розгубленість, майже страх. Нічого не в змозі второпати, одпускає Орчика і, сидячи біля нього, лише подеколи руки зводить, ніби тим рухом намагається заспокоїти товариша.

Орчикові соромно за свої сльози й водночас добре, що вони течуть, полегшуючи душу. Силкується не схлипувати, і сльози течуть беззвучно й солоно...

Потім деякий час вони мовчать, наче щойно трапилося в їхньому житті щось велике й значне. Обоє дивляться в небо. Орчик відчуває, як висихають його сльози.

Згодом жваво перемовляються:

— Чого ти плакав? — питає Сень.

— А ти чого мовчав? — допитується Орчик.

— А я лежав, та й усе. Полежати хотів.

— Я — теж... Захотів — і заплакав.

— Дивний ти,— всміхається Сень.— Не міг нічого розумнішого придумати?

— Та хіба з тобою придумаєш?

Повертаючись додому, надибують на хлопців, що виливають із нірки ховраха. Бігають до річки по воду, носять її в бляшанках — і поволеньки, щоб не розхлюпати, цідять у круглу дірку. А нора, либонь, глибоченька, вода пропадає в ній, наче й не лили. Орчик і собі з бляшанкою біжить по воду, а Сень, примостившись біля нори, уважно прислухається...

Ховрашок вискакує несподівано — голова мокра, весь блискучий, вуса обвисли, налякані очі гостро сяють — і щодуху тікає. Хлопці схоплюються, біжать за ним. І Сень також норовить бігти в лементі, в тому галасі, наче й справді бачить щось. Раптом ховрашок повертає назад, котиться, котиться, шнурочком сотається — і вже ось-ось пірне назад у свою нірку.

— Сеню, тримай його, тримай! —кричать Сеневі, що найближче до нори.

Сень розгублено зупиняється — не знає, куди бігти, як і що тримати. Раптово нахиляється до землі, мацає по ній руками, на обличчі — розгубленість і відчай. Певне, здалось йому, що натрапив, бо кинувся грудьми на діл, ніби хотів усім тілом притиснути ховраха до землі, та той уже втік у нірку.

Хлопці СМІЯЛИСЯ:

— Ох і Сень! Як він на камінець навалився!

— Що, Сеню, зловив ховраха?

— А ми ж сподівалися на тебе...

Сень на ті глузи не зважав. Почувався бадьорим і збуджено розказував:

— Так і знав, що од мене втече. Поміж пальцями шурхнув, хвостом по долоні тернув.

Залишили з Орчиком той гурт — нехай і далі виливають, коли так хочеться, а їм ховрахи ні до чого. Сень розказував:

— Були ми з батьком у лісі. Лисицю бачили, вона у вузьку печерку заскочила. Ми біля печерки півдня просиділи, а вона й не виглянула. Батько хотів її встрелити, а потім каже, що хто ж перехитрує, коли вона лисиця і є,— то ми й подалися додому.

Орчик оглянувся назад — над річкою та над лугом встала висока веселка. Наче й не після дощу, наче й не перед дощем, а вона звелася круто, один край умочивши в лісові озера, а другим упершись ген-ген за сільською околицею. І скільки ж під тією веселкою вмістилося світу, скільки блакитного та зеленого, опроміненого сонцем! Зупинився Орчик, задивившись і іа веселку, і думки в голові його зароїлись, що добре б пройти під веселкою, наче крізь ворота золоті.

— Орчику! —покликав Сень.— Де ти?

— Я ось! — відповів Орчик, не в змозі зрушити з місця.

— А що ти робиш там?

— Стою! — відповів Орчик і вже хотів про веселку сказати, та стримався. Стримався, прикусивши язик, бо однаково Сень і іе побачить її. Як не міг побачити й ховраха, якого силкувався зловити.

І раптом зблідла для нього веселка, наче не сяяла барвистими ворітьми в світ.

— Орчику! — покликав Сень.— А йди!

— Йду! — відповів Орчик і неквапно рушив до товариша.

Поверталися в село; сліпий Сень розказував про всяку всячину, а Орчик не міг уже ні пожвавішати, ні повеселішати. Ніби завинив у чомусь перед товаришем, і тепер ця провина тисне на серце, на груди, і настрій від того гнітючий, тоскний.

Провів Сеня додому, а сам по селу взявся блукати. І, на диво, думав уже інакше про свій недавній вчинок. Даремно змовчав про веселку, гадаючи, що завдасть Сеневі прикрощів. Слід було б сказати товаришеві — не побачив би, зате почув би про неї, а якби почув, то мабуть, і йому добре стало б.

І, потинявшись іще трохи по селу, хутко подався до Сеня.